

YANGI O'ZBEKISTONDA DUAL TA'LIMNI JORIY ETISH ISTIQBOLLARI

Niyozova Ra'no Najmitdinovna

assistent Buxoro davlat texnika universiteti

Bugungi kunda O'zbekiston ta'lim tizimi jadal rivojlanib, mehnat bozorida raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlash yo'nalishida islohotlar amalga oshirilmoqda. Shu jarayonda dual ta'lim tizimiga bo'lgan qiziqish ortib bormoqda. Dual ta'lim – bu nazariy bilim va amaliy ko'nikmalarni birlashtirib, o'quvchilarni ishlab chiqarish jarayonida o'qitishni nazarda tutuvchi tizimdir.

Dual ta'lim tizimi Germaniya, Shveysariya, Avstriya kabi mamlakatlarda muvaffaqiyatli joriy etilgan va bu davlatlarda yoshlarning ishsizlik darajasi ancha past ekanligi kuzatilgan. Ushbu tizimning asosiy ustunliklari quyidagilardan iborat:

Nazariy va amaliy ta'limni uyg'unlashtirish – o'quvchilar kasbiy bilim olish bilan birga haqiqiy ish sharoitida amaliy ko'nikmalarni o'zlashtiradilar.

Ishlab chiqarishga tez moslashish – bitiruvchilar mehnat bozoriga tayyor holda chiqadilar va ish topish imkoniyatlari ortib boradi [1].

Kadrlar etishmovchiligini kamaytirish – ishlab chiqarish sohasida tajribali mutaxassislarga bo'lgan ehtiyoj qondiriladi.

O'zbekistonda dual ta'limni rivojlantirish uchun bir necha istiqbolli yo'nalishlar mavjud:

1. Huquqiy baza va davlat qo'llab-quvvatlovi.

Hozirgi kunda mamlakatimizda kasbiy ta'limni rivojlantirishga qaratilgan bir qator qonunlar va farmonlar qabul qilinmoqda. Bu jarayonda dual ta'lim tizimini joriy etish uchun huquqiy asosni mustahkamlash muhim ahamiyatga ega.

2. Ishlab chiqarish va ta'lim muassasalari hamkorligini mustahkamlash.

Ko'plab korxonalar malakali mutaxassislarga ehtiyoj sezadi, shuning uchun ular

o'quv muassasalari bilan hamkorlik qilish orqali talabalarga amaliy mashg'ulotlar o'tkazishlari mumkin.

3. O'qituvchilar va murabbiylarni tayyorlash.

Dual ta'lim tizimi muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun mutaxassis o'qituvchilar va ishlab chiqarishdagi ustozlar malakasini oshirish kerak.

4. Talabalarni moddiy va ma'naviy qo'llab-quvvatlash.

Dual ta'lim tizimida o'qigan talabalarga stipendiyalar, rag'batlantiruvchi dasturlar va kelajakda ish joyi kafolati taqdim etilishi lozim.

Yangi O'zbekistonda dual ta'limni joriy etish mehnat bozori talablariga mos keladigan, malakali va raqobatbardosh kadrlarni tayyorlash imkonini beradi. Bu tizim iqtisodiyotga ham ijobiy ta'sir ko'rsatib, ishsizlikni kamaytirish, kasbga yo'naltirilgan ta'lim sifatini oshirish va ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. SHu bois, dual ta'lim tizimini keng joriy etish va uning mexanizmlarini takomillashtirish mamlakat rivoji uchun muhim vazifalardan biri hisoblanadi [2].

Dual ta'lim – bu nazariy bilim va amaliy ko'nikmalarni uyg'unlashtirgan holda tashkil etilgan ta'lim tizimi bo'lib, o'quvchilar yoki talabalar bir vaqtning o'zida ham ta'lim muassasasida, ham ishlab chiqarish jarayonida o'qishadi. Bu model Germaniya, Avstriya, Shveysariya, Janubiy Koreya va boshqa rivojlangan davlatlarda keng qo'llaniladi va yosh mutaxassislarning mehnat bozoriga moslashishini osonlashtiradi.

Dual ta'limning asosiy xususiyatlari:

1. Bir vaqtda ikki joyda ta'lim olish – talabalar nazariy bilimni kollej yoki universitetda o'zlashtiradilar va bir vaqtning o'zida ishlab chiqarish korxonasida amaliy mashg'ulot o'tashadi.

2. Korxonalar bilan hamkorlik – korxonalar o'zlariga kerakli mutaxassislarni tayyorlashda ishtirok etadilar, ularni o'qitishga va malakasini oshirishga yordam berishadi.

3. Ish tajribasi orttirish – bitiruvchilarni ish tajribasisiz ishga qabul qilmaslik

muammosi hal etiladi, chunki ular o'qish jarayonidayoq tajriba to'playdilar.

4. Ish joyi bilan ta'minlash imkoniyati – dual ta'lim tizimida o'qigan talabalarni korxonalar o'z ishchilari sifatida qabul qilishi mumkin.

Talabalar uchun dual ta'limning afzalliklari. Biz Obuda universiteti tomonidan o'tkazilgan empirik tadqiqotida an'anaviy o'qitish bilan solishtirganda dual ta'limning o'ziga xos xususiyatlarini bitta tanlangan mavzuda, ya'ni tadbirkorlik bilimida ko'rib chiqqanini keltirib o'tamiz [3]. Muhandislik talabalari tadbirkorlik bilan bog'liq o'qishlari davomida ko'proq kurslarda qatnashadilar: biznes iqtisodiyoti, menejment, sifatni ta'minlash, energiya menejmenti va atrof-muhitni muhofaza qilish, huquqiy bilimlar, inson resurslarini boshqarish, logistika va boshqalar.

Dual ta'lim shaklidagi talaba kursda ularni alohida mavzular sifatida ko'rish o'rniga, turli korxonalarning quyi tizimlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tushunish imkoniyatiga ega. Ularga tizimni bir butun sifatida, nazorat, buxgalteriya hisobi, marketing, kadrlar, xaridlar, logistika va hokazolar o'rtasidagi bog'liqlik nuqtalarini ko'rsatish mumkin. Ma'ruza davomida dual ta'lim shaklidagi talabalar faolroq bo'lib, tadbirkorlikning turli sohalariga qiziqish bildirishgan. Ular biznes kontekstida to'plangan tajribalari bilan o'rtoqlashganlar va oliy ta'lim muassasasida o'rgangan sohalarini tekshirganlar.

Ushbu tadqiqotning ikkinchi qismi Sinov-guruh muhokamasi bo'lib, unda ishtirokchilar 10-15 nafar talabalardan iborat uchta Sinov-guruhga bo'lingan. Birinchidan, ishtirokchilarning ish joyidagi tajribasini ko'rib chiqilgan. YUqorida aytib o'tilganidek, 32 talaba orasida 19 nafar birinchi kurs talabalari bo'lib, ular o'zlarining dual ta'lim shaklida hamkor korxonasida kamida yarim yillik ish tajribasiga ega edilar.

Kirish savolidan so'ng, korxonadagi amaliyot tajribasi korporativ iqtisodiyot fanini tushunishga qanday yordam bergani va talabalar korxonada qaysi sohalarini kashf etganliklarini aniqlash uchun sinov-guruh muhokamasi davom etgan. Dual shaklda o'qiyotgan talabalar o'zlarining birinchi yillik tajribalari haqida xabar

berishgan, ular bir necha kun davomida o'z korxonasining turli bo'limlarida kuzatuvda bo'lishib, korxona tuzilishini tushunishdi va tashkiliy bo'linmalar faoliyati konteksti haqida umumiy fikrga ega bo'lishgan. Moliyalashtirish, sifat kafolati, loyihalarni boshqarish, xaridlar, dizayn, yig'ish, ishlab chiqarish, sotish, bozorni o'rganish, mijozlarni qidirish, mijozlar bilan aloqalar, logistika, narxlarni shakllantirish, kotirovkalarni tayyorlash eng ko'p tilga olingan sohalar bo'lib, ular dual shaklda o'qiyotgan talabalar o'zlarining hamkor korxonasida tajribaga ega bo'lishgan. Dual ta'lim shaklida ishtirok etmayotgan talabalar qisqa muddatli yozgi talabalar amaliyot, ya'ni ish joylarida kamroq tajribaga egaligi, ular ishlagan biznes faoliyati haqida umumiy tasavvurga ega emas ekanligi keltirilgan.

Sinov-guruh suhbatining so'nggi qismida talabalarning umumiy dual ta'lim shaklida o'rganish modeli haqidagi fikrlarini ochib berishga harakat qilingan. Bunda, tadqiqot eng ko'p qayd etilgan imtiyozlar quyidagilar deb ta'riflagan [3]:

O'rganilgan akademik bilim va ko'nikmalarni ish muhitida qo'llash imkoniyati;

Jamoadada ishlash imkoniyati;

Sanoat vazifalarini muvaffaqiyatli bajarish va korxonaga hissa qo'shish imkoniyati;

YUmshoq ko'nikmalarga ega bo'lish va rivojlantirish imkoniyati;

Professionallar bilan o'zaro tajribalar ulanish tajribasi;

Vaqt, tashkilot bilan bog'liq shaxsiy boshqaruv ko'nikmalarini rivojlantirish;

O'quv jarayonidan keyin yaxshi ish istiqbollari;

Korxonadan davriy muntazam daromad.

Tadqiqotda talabalar uchun eng ko'p qayd etilgan qiyinchilik ish va o'qishni muvofiqlashtirish bo'lganligi e'tirof etilgan. Dual ta'lim shaklida o'qigan talabalar korporativ amaliyot davr mobaynida imtihonlarini topshirishlari kerak bo'lib, ular parallel ravishda ishlaygan va o'rganishgani, bu vazifalarni va vaqtni boshqarishda yuqori darajadagi etuklikni talab qilishiga urg'u berilgan [2].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Kasbiy ta'lim to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni
— O'zbekistonda kasbiy va dual ta'limni rivojlantirishga qaratilgan huquqiy asoslar. 2021 yil.
2. Rahmonov A. "O'zbekistonda dual ta'lim: muammolar va istiqbollar"
"Iqtisodiyot va ta'lim" jurnali
— O'zbekistonda dual ta'lim tizimini joriy etishdagi mavjud muammolar va echimlar haqida. 2022 yil
3. Mustafouqulov SH. "Dual ta'limni rivojlantirish istiqbollari va xalqaro tajriba"
"Zamonaviy kasbiy ta'lim"
— Germaniya, Janubiy Koreya va Rossiya tajribalari asosida O'zbekistonda dual ta'lim modelini takomillashtirish masalalari. 2023 yil.
4. Ниязова, Рано Нажмиддиновна. "international journal of advanced technology and natural sciences." *international journal* 3.1 (2022): 32-35.
5. Ниёзова, Раъно Нажмиддиновна. "Вязкость и поверхностная активность сульфатированного синтетического жира." *Science and Education* 4.6 (2023): 184-188.